

Sosyal Medya ve Arap Baharı

Arab Spring and the Social Media

Mehmet Emin Babacan¹, İrfan Haşlak² ve İsmail Hira³

Özet

Kitle iletişim araçları kanalıyla daha çok monolog biçimde gerçekleşen iletişim sürecinin, bu araçların gücünü ellerinde bulunduranlar tarafından gerçekleştirildiği iddia edilmekteydi. Oysa iletişim biçiminin söz konusu klasik anlamından köklü biçimde koparak, iletişim sürecinin yapısal bir dönüşüme uğraması sonucu, interaktif, çok boyutlu ve karşılıklı bir iletişim süreci başlamış oldu. Buna paralel günümüzde toplumsal hayatta yaşanan bir çok gelişme artık direkt yada dolaylı biçimde söz konusu yeni medya biçiminden etkilenecek veya esinlenerek şekillenmektedir. Çalışmamızda yeni medya veya sosyal medya olarak adlandırılan bu yeni iletişim mecrasının özellikleri, yeni medyanın klasik veya eski medya araçları olarak adlandırılan medya araçlarından farkı ve yaşadığımız zamanın ruhuna uygun bir mecra olması üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda yeni medyanın sunduğu imkanlar ile yeni toplumsal hareketlerin bu yeni mecrayı kullanma pratikleri ve özellikle Arap Devrimleri olarak isimlendirilen Arap coğrafyasındaki son dönem yaşananların anlaşılmasında yeni medyanın hangi ölçüde önemli olduğu çerçevesinde bir tartışma yürütülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Medya/Sosyal Medya, Sosyal Paylaşım Ağları, Enformasyon Toplumu, Arap Devrimleri.

---

¹ İnönü Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Öğretim Görevlisi

² Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü.

³ Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Abstract

It has been claimed that the communication process, run through mass media in a monologue form, has been operated by whom owns these means. But, with a deep shift of communication forms from this classical meaning, the new process of communication has begun in an interactive, multidimensional and reciprocal form. In parallel, today's various processes and developments in the every-day lives have been shaped, being affected by the aforementioned media form. In this study, the core characteristics of this new communication path named as "New Media / Social Media"; the distinction points between classical form of mass media and the debate concerning parallelity of the new form with course of time have been analyzed. In this context, particularly attributing to the latest developments in the Arab geography called as Arab Revolutions; the opportunities created by the new form, practices of the social movements, and the role and meaning of this new form of mass media to all those have been examined.

Keywords: *New Media/Social Media, Social Networks, Information Society, Arab Revolutions.*

Giriş

Yaşadığımız zamanın ruhuna uygun toplum tanımlamaları, adlandırmaları modern bilinçle şekillenmiş zihinlerimizin en önemli işlevlerinden biridir ve bu anlamlandırma süreci bugün de sürgit devam etmektedir. İlk dönem gelişmelerin sanayi toplumu, sonrasında yaşananların Daniel Bell ve Tourain'nin *Bilgi/Enformasyon Toplumu* (1994), Lyotard'ın *Postmodern Durum* (2000) kavramsallaştırması, Neil Postman'ın *Teknopoli* (2004), Debord'ın *Gösteri Toplumu* (1996), Baudrillard'ın *Tüketim Toplumu* (1997) veya Castells'in *Ağ Toplumu* (2005) şeklinde adlandırması, yaşadığımız zamanın topografyasını çıkarma çabalarına denk düşer. Bütün bu toplum tanımlamaları arasındaki ayırıcı farkın ve temel belirleyicilerinin hangi saikler olduğu ya da söz konusu toplum biçimlerinin birbirlerinin devamı/tamamlayıcısı olup olmadığı, söz gelimi iletişim araçlarındaki gelişmelerin nasıl etki ettiği gibi temel sorular sosyal bilimcilerin başat tartışma konularındandır.

Yukarıda ifade edildiği biçimde söz konusu adlandırma ve anlamdırma çabaları süredursun, bütün evrenin büyük bir hızla yaşadığı değişim ve dönüşümler anlam haritalarımızı alt üst edecek biçimde gerçekliğini kabule zorlamaktadır. Yaşanan bu gelişmeler içerisinde belki de en önemlisi ve hatta bu çağın adlandırılmasına bir şekilde neden olan gelişme, iletişim araçlarındaki gelişme ve bu gelişmenin yol açtığı yenilenmelerdir. “Zamana ve mekâna esneklik kazandıran bu araçlar ile birlikte, mekân insan bedeninin doğal kısıtlamalarından kurtarılmış, bilgisayar terminalleri ile video monitörlerinin birbirine bağlanması sayesinde, uzak-yakın arasındaki ayırım ortadan kalkmıştır” (Aydoğan, 2010: 4).

Özellikle bilgisayar ve bilgisayar dolayısıyla internet, iletişim serüvenini ontolojik bir dönüşüme uğratmakla kalmayıp, toplumsal yapının bütün unsurlarına dokunarak yatay ve dikey bütün geçişlerin yönünü değiştirmektedir. Bu yönüyle insanlık tarihinde varlığının çok yeni olmasına karşın internet, hiçbir alan ve konuyla sınırlandırılmayan, bütün dünyanın sınırlarını aşarak yepyeni bir ortamın oluşmasını sağlamıştır. Kendine özgü kültürel bir dünya yaratan söz konusu bu yeni ortam, beraberinde yeni toplumsal ve bireysel ilişki biçimlerinin, yeni kimliklerin ortaya çıkmasının ve yeni bir kültürel ortamın oluşmasının itici gücü olmuştur. Bu yönüyle internet, “bireylerin ve sahip oldukları

bilgisayarların etkileşimi sayesinde, büyük miktardaki verinin sanal düzeyde ama dünya ölçeğinde Yayınlanımını sağlamıştır” (Aydoğan, 2010: 4).

İnternet süreciyle başlayan küresel ölçekte enformasyon akışının son noktalarından biri olan toplumsal paylaşım ağları, zaman ve mekan kavramlarını bir kere daha yapıbozumuna uğratarak bireysel ve toplumsal hayatın yeniden yorumlanmasını sağlamışlardır. Bu nedenle küresel bir ağ döngüsü içerisinde gerçekleşen bu yeni sürecin tanımlanması ve anlaşılmasına denk düşen en anlamlı toplum tanımlaması ‘ağ toplumu’dur. Manuel Castells’in deyişi ile, “bireyler artık küresel ve yerel olarak örülmüş, birbiriyle bağ(ıntı)lı ağ toplumu içinde yaşamaktadır” (Binark ve d., 2009: 25).

Toplumsal paylaşım ağları ile daha hızlı ve daha az maliyetle birbirleriyle iletişim kurabilen birey ya da topluluklar, ihtiyaç durumunda söz konusu ağları son derece etkin kullanabilmektedirler. Bu anlamda 2011 yılının ilk çeyreğinde Arap coğrafyasında başlayan ve halen devam eden halk hareketlerinin buluşma ve örgütlenme aracı olarak toplumsal paylaşım ağlarını kullanmaları, konuyu derinlemesine işlemeyi gerekli kılmaktadır. Konunun bütün boyutlarıyla ele alınması çalışmamızın sınırlarını aşacak olmasından çalışmamızda eleştirel bir yaklaşım geliştirerek sosyal medya ve Arap devrimleri bağlamında üzerinde durduğumuz bazı önemli hususları şu şekilde belirtebiliriz: Bölgede yaşanan halk hareketlerinin toplumsal dinamiklerine dikkat çekmeden, sosyal medyanın bazı olumlu özelliklerine vurgu yaparak yaşananların sosyal medya devrimi olduğunu ifade etmenin yanlışlığını belirtmek gerekmektedir.

Bu anlamda ülkemiz ve dünya genelinde sosyal medya ve araçlarının henüz çok yeni bir geçmişe ve farklı kullanım pratiklerine sahip olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, sosyal medyanın kullanım pratiklerinin ‘sosyal devrim’lere yol açtığı gibi önemli hipotezleri ortaya koymanın doğru bir yaklaşım tarzı olmadığını aynı şekilde ifade etmemiz gerekmektedir. Sosyal medyanın bireysel ve toplumsal bağlamda etkisinin, öneminin, varlığının ‘ne’liğine dair henüz yeterli oranda akademik ve ampirik çalışmalar mevcut değilken, Arap coğrafyasında veya dünyanın başka bir yerinde yaşanan toplumsal hareketliliklerin ‘sosyal medya devrimi’ şeklinde belirtilmesinin yanlışlığı üzerinde

durmak gerekmektedir. Buna benzer erken kullanılan ifadelerin çoğu kez yaşanan gerçekliğin üzerini örtebileceğini, buna mukabil gerçekliğin kendisini değil, gölgesini önemseyebileceğini vurgulamak gerekmektedir.

Çalışmamız kapsamında toplumsal paylaşım ağlarına ve bu ağların kullanım pratiklerine ilişkin bütün yönlerin ele alınması mümkün olamayacağından, daha çok toplumsal paylaşım ağlarının Arap coğrafyasında yaşanan bu süreçte etkin olarak kullanılmasının ne anlama geldiğini irdelemeye çalışmaktayız. Buna ilaveten bölgede yaşanan halk hareketlerinin temel dinamiklerini anlamamanın sosyolojik bir okumayla mümkün olabileceğini savlamaktayız.

İletişimin Yapısal Dönüşümü

İnsan, tarihi serüveni içerisinde yaşadığı dönem ve zamanın ruhuna uygun iletişim biçimlerini ve araçlarını bir biçimde üretmiştir. Söz konusu bu üretim süreci bir döngü içerisinde birbirine eklenerek, birbirini geliştirerek ve çoğu kez dönüştürerek yoluna devam etmektedir. “Yeni şeyler yeni sözcüklere ihtiyaç duymaktadır. Fakat yeni şeyler aynı zamanda derin anlamlara sahip olan eski kelimeleri de değişikliğe uğratmaktadır. Telgraf ve baskı makinesi haber (information) sözcüğüyle kastettiğimiz manayı değiştirmiştir. Televizyon, siyasi tartışma, haberler, kamuoyu terimleriyle ifade ettiğimiz manaları değişikliğe uğratmıştır. Bilgisayar haber sözcüğünün manasını bir kez daha değiştirmiştir” (Postman, 2004: 17).

“TV'nin baskın olduğu sistem, kolayca kitle iletişim diye nitelenebilir” (Blumer ve Katz, 1974, akt. Castells, 2005). Kitle iletişim kavramını açıklayan ve ona hangi anlamların yüklendiğini aktaran Castells şu ifadelerle yer vermektedir: “Birkaç merkezi veriden, milyonlarca izleyiciye aynı anda, aynı mesaj gönderilmektedir. Böylece mesajların içeriği ve biçimi, asgari müşteriğe göre belirlenmektedir. Televizyonun doğum yerinde, ABD’de yaygın olan özel TV kanallarında ise izleyicilerin asgari müşteriği pazarlama uzmanlarınca değerlendirilir. En azından 1980'lere kadar devlete bağlı televizyon yayınlarının hâkim olduğu, Dünyanın geri kalan kısmında ise izlenme oranının rolü giderek artsa da ölçüt, yayından sorumlu olan bürokratların zihinlerindeki asgari müşterektir. Her iki durumda da izleyiciler büyük ölçüde homojen ya da

homojenleştirmeye müsait olarak düşünülür” (Brotein ve Rice, 1980, akt. Castells, 2005: 444).

Buna mukabil bilgisayar ve internet teknolojilerinin interaktif iletişim biçimine olanak sağladığı döneme kadar, iletişim süreci düz-çizgisel ve tek taraflı bir süreç olarak gerçekleşmekteydi. Kitle iletişim araçları kanalıyla daha çok monolog biçimde gerçekleşen iletişim süreci, söz konusu araçların gücünü ellerinde bulunduranlar tarafından gerçekleştirildiği iddia edilmekteydi. Enformasyon akışının kontrolünü sağlayan, güç veya iktidar merkezlerinin yaratmak istedikleri siyasal, toplumsal ve kültürel dönüşüm süreçlerinde rol oynayan bu araçları ellerinde bulunduranlardı. Oysa iletişim biçiminin söz konusu klasik anlamından köklü biçimde koparak, iletişim sürecinin yapısal bir dönüşüme uğraması sonucu, interaktif, çok boyutlu ve karşılıklı bir iletişim süreci başlamış oldu. Eski medya olarak da tanımlanan kitle iletişim araçlarının küçük bir azınlık tarafından kontrol edildiğini belirten bir çok sosyal bilimci gibi Timisi de bu durumu şu ifadelerle belirtmektedir: “Eski teknolojiler birkaç azınlığın çoğunlukla iletişim kurmasına izin verirken, çoğunluğun istek ve beğenileri azınlık tarafından belirlenmektedir. Yeni iletişim teknolojileri ise çoğunluğun kendi istediği enformasyona ulaşmasına izin vermektedir” (Timisi, 2003: 82).

Eski iletişim araçlarının aksine kullanıcıların etkileşim içinde olmasına olanak veren çevrimiçi araçlar olarak da ifade edilen sosyal medya araçlarına, “forumlar, bloglar, wikiler, paylaşım siteleri, sosyal ağ siteleri, mikro-blog siteleri ve çevrimiçi sanal dünyalar” örnek olarak gösterilebilir (Nash, 2009: 7).

Düz-çizgisel iletişim süreci, zamanın varoluş koşullarına uygun biçimler kazanarak etkileşimin arttığı ve iletişim sürecinde başat unsur olarak varlığını derinleştirecek bir dil oluşturmaktadır. “Elbette görsel-ışitsel kültür önce film ve radyo, arkasından televizyonla yazılı iletişimin birçok kişinin kalbindeki ve ruhundaki etkisini aşarak tarihsel bir intikam aldı. Çeşitli iletişim biçimleri interaktif bir ağ içinde bütünleşiyor. Ya da bir başka deyişle, tarihte ilk kez insan iletişimin yazılı, sözlü, görsel-ışitsel biçimlerini aynı sistem içinde bütünleştiren bir hipertext ve meta- dil oluşuyor” (Castells, 2005: 440).

Buna paralel olarak iletişimin ve medya araçlarının değişen varoluşsal dönüşümünün kültürün ve gündelik hayatın akışını nasıl değiştirdiğine dikkat çeken Castells, “Giderek evrensel, sayısal bir dili konuşan yeni bir iletişim sistemi, hem kültürümüzün sözcükleri, sesleri ve imgelerinin üretimini ve dağıtımını küresel olarak entegre hale getiriyor, hem de onları bireylerin kimliklerinin ve halet-i ruhiyelerinin beğenilerine uygun kılıyor” demektedir. Devamında Castells, “Yaşanan sürecin hayatı nasıl şekillendirdiğini betimlerken interaktif bilgisayar ağlarının, yeni iletişim biçimleri ve kanalları yaratarak, hayatı şekillendirerek, aynı zamanda hayat tarafından şekillendirilip katlanarak büyüdüğünü belirtmektedir” (Castells, 2005: 2-3).

Daha önce uzunca bir süre yazı ve resimden oluşan iletişim süreci, daha sonra ses ve görüntünün eklenmesiyle zamanı ve uzamı yapısal dönüşüme uğratmıştır. Bilgisayar ve internetin gelişmesiyle söz konusu iletişim süreci bir kez daha yapısal bir dönüşüme uğrayarak, yazının, resmin, sesin ve görüntünün aynı anda karşılıklı akışı sağlanarak interaktif bir iletişim süreci başlamıştır. Bu süreci başlatan ve anlamamızı olanaklı kılan salt iletişim araçlarındaki ve süreçlerindeki gelişmeler değil, küreselleşme sürecini vareden siyasi, ekonomik ve kültürel bütün unsurların bir bütün olarak görülmesiyle mümkündür. Aynı biçimde küreselleşme olgusunun iletişim araçları ve süreçleriyle nasıl bir ilişki içerisinde olduğuna dikkat etmek gerekmektedir. Küreselleşme, “Tek tek kişilerin tasarı ve eylem kapasitelerinin menzili dışına uzanan güçlerden söz etmektedir” (Bauman, 2006: 70).

Ulus sınırlarının ötesinde bir örgütlenme tasavvuru geliştiren küreselleşmeyi, kendisini vareden ve geliştiren unsurlardan en önemlisi hiç kuşkusuz iletişim araçları ve ağları olmuştur. Küreselleşme sürecinin sınırları kaldırarak, ortak ve homojen bir dil, kültür ve toplum yaratma fikri, bireysel ve toplumsal dönüşümün itici gücü olmuş, böylece iletişim araçları yoluyla yeni bir toplum biçimine doğru yol alınmıştır. “Küreselleşme ile ortaya köklü yapısal değişmede sanayi toplumu, yerini yapısal farklar gösteren bilgi toplumuna bırakmaktadır” (Kuşay, 2010: 66).

Çalışmamız açısından iletişimin yapısal bir dönüşüme uğraması, sosyal hayatın interaktif bilgisayar ağlarıyla şekillendirilmesi, ağlar yoluyla aktarılan bilginin ve diğer enformasyon biçimlerinin toplumsal hayata

hangi yönleriyle dokunduğu sorusu önem kazanmaktadır. Ayrıca altı çizilmesi gereken bir kaç hususu çalışmamızın amacına uygun biçimde belirtmek gerekmektedir. Günümüzde toplumsal hareketlerin sosyal medya yayınları kullanım pratiklerine dönük ne gibi uygulamaların yapılabildiğine bakmak gerekmektedir. Ayrıca sosyal medyanın kullanım amacı ve pratikleri evrenin her yerinde aynı şekilde ortaya çıkmakta mıdır, değilse kullanım pratiklerinin sosyolojik arkaplanı hangi ölçüde değerlidir? Konunun farklı perspektiflerle anlaşılma çabası söz konusu soruları sormamızı gerektirmektedir.

İletişimin yukarıda betimlenen yapısal dönüşümünü ve bu bağlamda birey ve toplumla nasıl bir etkileşim içerisinde olduğunu konu alan ve bu etkileşimi sorunsallaştıran bazı çalışmalar mevcuttur. Bu anlamda sosyal veya yeni medya olarak adlandırılan iletişim araçlarının geçmiş medya araçlarıyla kıyaslandığında, sosyal medya ile bireylerin daha özgür ve interaktif olduğu argümanı bir yanılgıya dönüşebilir. Bireyler daha özgür ve sınırsız biçimde, engelsiz bir iletişim mecrasında bulduklarını düşünürken, aksine bireysel ve toplumsal sıkışmışlıkların açığa çıktığı bir ortam olduğu gerçeğine dikkat çekmek gerekmektedir.

“Bilgiye ulaşmada geleneksel medyadan alışkın olduğumuz sınırlamaları ortadan kaldıran yeni iletişim teknolojileri, kullanıcının enformasyon kanalları ve içeriği üzerindeki kontrolünü ve üretkenliğini artırır. Postmodern toplumda tüketici aynı zamanda mesajın üreticisi haline gelmiştir. Öte yandan geleneksel medyanın sunmadığı bu aktif katılım hakkının bir ‘ifade özgürlüğü alanı’ mı, yoksa demokratik temsil ihtiyacına hizmet eder görünen ve dönem dönem biriken baskıyı azaltan toplumsal bir sübap mı olduğu tartışma konusudur” (Başer, 2010: 43).

Bilgisayar ve internet dolaylımlı yeni iletişim biçimi, günümüzün başat medya aracı olurken, milyonlarca kullanıcı her saniye bu ağlarda enformasyon paylaşımında bulunurken, saygın iletişim bilimci Neil Postman eleştirel bir yaklaşımla dikkatimizi başka bir yöne çekmektedir: “Bilgisayar teknolojisi insan yığınlarına ne derece avantaj sağlamaktadır? İşçilere, manavlara, öğretmenlere, araba tamircilerine... hayatlarına bilgisayarın yeni yeni girdiği diğer insanlara neler kazandırmaktadır? Bu insanların özel hayatlarına ait meseleler, gücü elinde bulunduran kuruluşlar tarafından kolayca ulaşılabilir olmuşlardır. İnsanlar daha kolay izlenir ve kontrol edilebilir oldular, daha fazla incelemelere maruz

kaldılar, haklarında alınan kararlar karşısında daha fazla hayrete düşer oldular, genelde sayılarla ifade edilen nesnelere haline geldiler. İnsanlar reklam amaçlı maillerin istilasına uğradı, reklam şirketlerinin ve politik oluşumların kolay hedefleri olmaya başladılar. Okullar çocuklara daha değerli şeyler varken, bilgisayar kullanmayı öğretmeye başladılar. Bir tek cümleyle söylemek gerekirse, kaybedenler ihtiyaç duydukları hiç bir şeyi elde edemedi. Bu yüzden onları kaybedenler diye adlandırıyoruz” (Postman, 2004: 20).

Bugün yaşadığımız çağa ismini veren iletişim olgusu ve iletişim araçları, teknolojik anlamda bütün gelişmişliğine ve insan hayatını kolaylaştırmaya ve iyileştirmeye dönük söylemiyle yaşadığımız hayatın gerçekliği bir çelişkiyi ortaya çıkarmaktadır. Postman’ın eleştirisini haklı çıkarır biçimde, iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve dünyanın bu vesileyle küçülerek bir köy haline gelmesi, dünyada hâlâ yaşanan savaflara, açlık ve kıtlık çeken bölgelerdeki insanların yaşam biçimlerine, sağlıksız ve eğitimsiz şartlarda bir hayatı yaşamak zorunda kalan insanların problemlerine hangi ölçüde yarar sağlamıştır.

Yapısal bir dönüşüme uğrayan iletişimin sayısız bilgi akışı ve paylaşımı hali, elbette insan hayatı için yararlı bir takım yönleri içinde barındırırken, beraberinde bir çok şeyi de değersizleştirerek, varlığını anlamsızlaştırabilmiştir. Bu anlamda gerek iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, gerekse başka alanlarda meydana gelen gelişmeler değerlendirilirken, söz konusu gelişmelerin içerdiği kimi yararlar değil, toplumsal düzeyde ve topyekün insanlık düzeyinde hangi yararları sağladığına dikkat etmek gerekmektedir.

Bu konudaki eleştirisine devameden Postman (77) “Bilgi bir atık haline geldi, artık insanlığın en temel sorularını cevaplamaktan acizdi ve günlük sorunların çözümü hususunda güçbela yararlı olmaktadır. Başka şekilde ifade edecek olursak, teknopolinin geliştiği ortamda bilgi ve insan arasındaki bağ koparıldı; bilgi gelişigüzel bir şekilde, başka hiçbir bilgiye yöneltmeden, muazzam oranlarda, yüksek hızlarda ve teoriyle, manayla ya da amaçla bağını koparmış bir biçimde ortaya çıkmaktadır” şeklinde betimlemektedir.

Yukarıda belirttiğimiz biçimde iletişim araçlarının, özellikle sosyal medya olarak adlandırdığımız yeni medya araçlarının bireysel ve toplumsal

katkıları önemlidir. Bununla birlikte bu yeni mecranın, geleneksel medya araçlarında olduğu gibi kimi zaman asimetrik bir iletişim eylemine sahne olduğunu, reklamların ve sermayenin sarmalında bulunduğunu, iktidarların kimi zaman kudretleri kadar kullanabildikleri, kimi zaman da tamamen yok sayabildikleri ortamlar olduğunu hatırd tutmak gerekmektedir.

Sosyal Medya ve Toplumsal Paylaşım

Sosyal Medya

Modernleşme süreci ve sonrasındaki toplum tanımlamalarına denk düşecek biçimde iletişim sürecindeki gelişmelerin de benzer adlandırmalarına şahit olmaktayız. Söz gelimi radyo, televizyon ve gazete gibi araçların ‘eski medya’ veya ‘kitle iletişim araçları’ olarak adlandırılmalarına karşılık, bugün etkinliğini her geçen gün artıran internet, mobil telefon gibi araçların ‘yeni medya’/ ‘sosyal medya’ veya kabaca ‘ikinci medya çağı’(Poster, 1995) olarak adlandırılması, yaşanan sürecin yapısal dönüşümüne işaret etmektedir. Aynı şekilde yeni medya aracı olarak toplumsal paylaşım ağlarının varlığının ve kullanılabilirliğinin her geçen gün artması ve büyük oranda gerçek hayatın bu kapsamda sanal ortama taşınması benzer biçimde yaşanan dönüşüme işarettir.

Söz konusu yeni medya döneminde eskiye kıyasla bilginin özgürce dolaşımı ve paylaşımı daha kolay sağlanabilirken, kullanıcılar aktif biçimde sahip oldukları her şeyi paylaşabilmektedirler. Tek taraflı enforme edilmeden, kendileri bizzat özne olarak gerek haberin kaynağı, gerekse haberin yorumcusu olabilmektedirler. Yeni medyanın olumlu görünen bu unsurları aşağıda örneğini göreceğimiz şekilde kimi yazarlar tarafından çok fazla olumlanmakta ve eski medya karşısında, yeni medya devrimi olarak sunulabilmektedir.

“Bu özgürlük ortamı, bireylerin sadece gündelik haber, bilgi veya iletişim amacıyla değil, siyasi, ideolojik, iktisadi, kültürel hemen her alanda katılımını sağlamaktadır. Bu yeni medya düzeninin artık ses getiren ve hızlı yayılan bir yapıya sahip olduğu açık bir gerçekliktir. Bu yeni ağ ve habercilik; düzenin belirlediği tüm kuralları delmeye ve örülmüş duvarları yıkmaya hazırlanan dinamik bir yapıya sahiptir. Haberlerini yayınlarken kendinden başka bir editörün olmadığı ve haberine oto-sansür uygulanmayacağı bir alandır.

Yazularının geri dönmediği, yazdığım yazıdan dolayı işine son verilmediği bir platformdur. Yeni medya ağı kesinlikle aşağıdan (tabandan) gelişen bir harekettir. Egemen medya anlayışına, gelenekçi düzene başkaldıran ‘devrimci’ bir olgudur.Tabandaki küçük klavye darbeleri, tavandaki büyük isimleri tedirgin etmeye yetmektedir” (Engin, 2011: 35).

Eski medya araçlarıyla karşılaştırıldığında olumlu özellikler olarak duran bu gelişmeler, bireylerin sınırsız ve kurlsız bu ortamda hangi zeminde ve nasıl duracakları problemini getirmektedir. Artan enformasyon akışıyla oluşan bilgi kirliliği arasında bocalayan birey, hangi bilginin doğru ve güvenilir olduğu konusunda kafa karışıklığı yaşamaktadır. Dolayısıyla bilginin ve haberin doğru kaynağı olarak bireyin kendini görmesiyle birlikte ürettiği ve paylaştığı içerikler, söz konusu bilgi kirliliğini artırmaya devam etmektedir. Bu bağlamda sosyal medya kullanıcısının özgürce yazı, resim, video paylaştıkça özgürleşeceğini, kendisi yorum yaptıkça özgüveninin artacağını düşünürken, bu durumun gerçek hayattaki iz düşümünü de göz önünde bulundurması gerektiğine dikkaç çekmek gerekmektedir. Aynı şekilde bireylerin duygu ve düşüncelerini bu yeni ortamda sansürsüz biçimde ortaya koymaları, onların psikolojik ve sosyo-psikolojik durumları üzerinde ne tür kişilik sonuçlarına yol açtığıyla ilgilenmeleri gerekmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz., Twenge, 2010).

Sosyal medya günümüzde bir çok etkinliğe ev sahipliği yaparak, yaşanan toplumsal olayların bir çoğunda etkin rol üstlenmektedir. Sosyal medyanın özgür ve kısmen yersiz yurtsuz olma özelliği bireylerin kendilerini gerçekleştirebilmeleri ve bu ortamı etkin kullanmak istemeleriyle sonuçlanmaktadır. “Yeni gelişen medya türevleri bilginin yayılmasında, paylaşılmasında önemli bir yer sahibidir. Sosyal medya ismi verilen bu yeni alan, insanları bir araya getirdiği gibi, aynı amaç doğrultusunda örgütlenmiş toplulukları da bir araya getirdi. Sosyal hareketleri birbirine bağlayan ve eylemselliklerine hız kazandıran bir ortam oluşturdu. Bu hareketlerin; kendi üretimlerini, eylemlerini ve haberlerini yayınlayacakları bir yayın mecrası oluşturdu” (Engin, 2011: 37).

Gerek ülkemizde örnekleri artarak görülen, gerekse dünyanın çeşitli bölgelerinde görülen toplumsal hareketlerin eylem ve iletişim ortamı olması sosyal medyanın önemini ve etkinliğini anlamamızı gerekli

kılmaktadır. Buna ilaveten yaşadığımız toplumda sosyal medya araçlarının kullanıcı sayısının her geçen gün artması, konuyu araştırılması gereken önemli bir olgu kılmaktadır. Burada çalışmamızın bütünlüğü açısından bir kez daha vurgulanması gereken husus; sosyal medyanın birey ve toplum hayatına olan katma değerinin yanı sıra, toplumsal hayattan neleri eksilttiğini sorunsallaştırmak sosyal bilimcilerin ödevleri arasındadır. Söz gelimi “kullanıcıların büyük çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu adları sosyal ağ olsa da bu tarz siteler zaman içerisinde yoğun ve bilinçsiz bir kullanım ile bireyleri gerçek sosyal yaşamdan uzaklaştırabilir” (Barbier, 2001: 350, akt. Aydoğan, 2010: 27). Bireylerin çoğu kez gerçek hayattan ve ilişkilerden koparak sanal ortamda bir kimlik geliştirme ve sosyalleşme çabası, onları sosyalleşmekten uzaklaştırabildiği gibi kin, öfke ve nefret gibi duygularla kullanım pratiği geliştirilebilmelerine de olanak tanımaktadır.

“Kullanım amaç ve pratikleri yer yer değişen sosyal/yeni medyanın, toplumsal yapıyı demokratikleştiren, kamusal alanda iletişimsel eylem pratiğini zenginleştiren ve geliştiren amaçlarla ve şekillerde kullanılması yerine, gitgide artan bir oran ve yaygınlıkta cinsiyetçi, homofobik, ırkçı, zenofobik içeriklerin dolaşımı ve yaygınlaştırılması için kullanılması üzerinde durulması gerekmektedir” (Binark ve d., 2009: 17).

Sosyal medyanın sorunsallaştırılması gereken başka bir yönü ise, tüketim sürecini besleyerek yaşadığımız çağın ruhuna ve tanımlamasına uygun biçimde tüketim döngüsünü geliştirmesidir. Tüketimi sofistike biçimde dönüştüren sosyal medya, öznesi olan bireyin kendisini paylaşarak tüketmesini sağlamaktadır. “Smythe’in (1981) bilinç endüstrisine has yorumuyla yeni iletişim teknolojilerinin görevi ‘aynı zamanda nihai ürünleri üretmek için şekillendirilmiş izleyicilerin üretilmesidir.’ Başka bir deyişle tüketiciler, bir taraftan üretir, bir taraftan da üretileni tüketmek üzere bizzat iletişim teknolojileri aracılığıyla şekillendirilirler” (Başer, 2010: 44).

Toplumsal Paylaşım Ağları

Toplumsal paylaşım ağlarının (Facebook, Twitter, Myspace, LinkedIn vb.) bilgisayar ve internet dolaylı olması, onların gerçekte birer topluluk olup olmadıkları, sanal ortamda bir araya gelen bu insanların gerçek hayatlarından hangi ölçüde izler taşıdıkları gibi sorular konuya ilişkin

araştırmacıların sıklıkla sordukları sorulardandır. Bu anlamda bazı araştırmacılar, sanal toplulukların ‘sözde topluluklar’ olduğunu (Harasim, 1993) ya da gerçek toplulukların bir metaforu olarak kabul edilmeleri gerektiğini ileri sürmektedirler (McLaughlin, Osborne ve Smith 1995, akt. Blanchard ve Horan, 2000: 7).

Başka bir tanımlama ile toplumsal paylaşım ağları, “dar anlamıyla dünya genelindeki bilgisayar ağlarını ve kurumsal bilgisayar sistemlerini birbirine bağlayan elektronik iletişim ağı olarak tanımlanan internetin gelişmesiyle bireyleri farklı bireylerle sanal uzamda buluşturan web tabanlı hizmetlerdir. Geniş anlamda ise, bireylerin sınırları belli olan bir sistem içerisinde açık veya yarı açık profil oluşturmalarına izin veren, farklı kişilerle bağlantı paylaşımında bulunan kişilerin listesini, bu kişilerin bağlantılı olduğu diğer kişilerin listesini gösteren web tabanlı hizmetler olarak tanımlanmaktadır” (Boyd ve Ellison 2007, akt. Binark ve d., 2009: 29).

Bireylerin özgürce kendilerini tanımlamalarına ve ifade edebilmelerine olanak tanıyan sosyal paylaşım ağları kullanıcılar tarafından bir çok amaçla kullanılmaktadır. Kullanım amaçları kişiden kişiye değişim gösterebilirken, toplumsal düzeyde de farklı amaçlarla kullanılabilir. Bireylerin daha çok bastırılmış toplumsal yönlerini yansıttıkları kimlik oluşturma (oluşturulan profiller kimlikler hakkında bilgi vermektedir) iletişim kurma, eski arkadaşları bulma ve eğlenme gibi başlıklar sayılabilir. Bu anlamda toplumsal paylaşım ağları pratiklerinin yaygın kanaatin aksine bireyleri sosyalleştirmedeği, ancak gerçek hayatta var olan sosyal ilişkilerin devam ettirilerek, güçlendirdiğini belirtmemiz gerekmektedir. Başka bir ifadeyle toplumsal paylaşım ağlarında kurulan iletişimin veya tanışıklığın daha çok gerçek hayatta yüzyüze iletişim kurabilen insanlar arasında gerekleşiği görölmektedir. “Toplumsal paylaşım ağlarının çoğunda kullanıcılar yeni insanlarla karşılaşma ve iletişime geçme amacının ötesinde mevcut arkadaşları veya tanıdıkları ile de iletişimi sürdürme amacını gütmektedirler” (Boyd ve Ellison, 2007 akt. Binark ve d., 2009: 29).

Bireylerin bir başka önemli kullanım pratiği olarak sosyo-psikolojik ruh hallerini sosyal paylaşım ağlarında hangi düzeyde ve ne biçimde ortaya koydukları konusu son derece önemlidir. Bilgisayar ve internet kullanım alışkanlığının vazgeçilmez bir olgu haline geldiği günümüzde, bireylerin

sosyalleşme, alış veriş, ticaret, eğitim vb. konuların tamamında internet ve internet dolayımı diğer araçları tercih etmeleri kaçınılmaz bir durum olmaktadır. Bireylerin maddi, manevi düşünsel, eylemsel bütün ihtiyaçlarını bu sanal ortamda karşılama isteği, beraberinde bir kimlik oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Çoğu kez sanal bir nitelik taşıyan ve gerçek hayatta karşılık bulamayan bu kimlikler, gerçek hayatta bireyin ulaşamadığı, olmak isteyip de olamadığı durumları yansıtmaktadır. “...toplumsal paylaşım ağları kullanıcılara gerçek yaşamda olmak istedikleri ancak olamadıkları konularını tesis edebilme olanağını da sağlamaktadır. Yani kullanıcılar toplumsal paylaşım ağlarında sanal bir yaşam kurabilmektedirler. Bu kapsamda kullanıcıların toplumsal paylaşım ağlarında yeralan profil özelliklerinin çoğu istedikleri ama ulaşamadıkları yaşam biçimlerini karakterize edebilir. O kişi ile arkadaşlık kurmak isteyen kimseler, bu durumda kişinin gerçeği yansıtmayan özellikleri doğrultusunda ilişkiye geçerler ve kendilerinden izledikleri karakterin sahip olduğu özelliklere gerçekten de sahip olduğuna, kurulan ilişkinin yol açacağı ya da ima edilen sonuçlara gerçekten yol açacağına ve genelde her şeyin görüldüğü gibi olduğuna inanmaları istenir” (Goffman, 2009: 30, akt. Binark ve d., 2009: 30).

Son dönemlere kadar daha çok yukarıda belirtilen iki pratik etrafında şekillenen toplumsal paylaşım ağları, bugün artık dünyanın farklı bölgelerinde farklı kullanım pratiklerine ev sahipliği yapmaktadır. Söz gelimi dünya genelinde 700 milyonu aşkın kullanıcısı (bkz. Wikipedi ve Socialbakers) olan Facebook’a bir çok nedenden dolayı erişim gerçekleştirilmektedir: “Gözetleme, fikir, fotoğraf, video, müzik paylaşımı; oyun oynama, alışveriş, etkinlik düzenleme vs. gibi pek çok neden internet kullanıcılarını Facebook’a çekmektedir” (Binark ve d., 2009: 44).

Son dönemlerde gerek ülkemizde, gerekse dünyanın birçok yerinde siyasetçilerin ve bazı devlet adamlarının sosyal paylaşım ağlarını etkin kullanmaları, ağların başka bir bağlamda gündeme gelmelerine neden olmaktadır. Bu anlamda “Facebook ortamının siyasal iletişim kampanyalarında kullanılma olgusu, ABD Başkanı Barack Obama’nın Facebook ortamında başarılı bir destek hayran kitlesi kampanyası yürütmesi ile gündeme gelmiştir” (Binark ve d., 2009: 73).

Yine son dönemde Arap coğrafyasında yaşanan halk hareketlerinde sosyal medyanın kullanımı, etki alanı, bireysel ve toplumsal hayattaki yeri/önemi üzerine sıkça yaşanan tartışmaların ardından sosyal medya bir kere daha gündeme gelmeye başlamıştır. Çalışmamız kapsamında üzerinde duracağımız sosyal medya ve Arap coğrafyasında yaşananların bir biriyle ilişkisinin ne düzeyde olduğu konusuyla tartışmanın bir yönüne biz de eklenmekteyiz. Buna paralel olarak ülkemizde de gerek, toplumsal hareketlerin, gerekse siyasi kimliği olan birey, parti veya örgütlerin sosyal paylaşım ağlarını kullanma pratikleri siyasal iletişim yöntemleri açısından ele alınmayı gerekli kılmaktadır.

Sosyal Medya ve Arap Baharı

Herhangi bir gelişmenin doğru analiz edilerek, yine doğru sonuçlara ulaşılabilmesi, yaşanan gelişmenin bağlamının ve topyekün arka planının doğru okunmasıyla mümkündür. Yani “anlamın sosyal yapıya bağımlılığı” (Turner, 2002: 65)’ni göz önünde tutarak bir okuma yapmak gerekmektedir.

Buradan hareketle yeni medya araçlarının, özellikle toplumsal paylaşım ağlarının ortaya çıkış serüveni ve dünyanın farklı bölgelerinde farklı kullanım pratiklerine sahip olması, sosyolojik koşulların farklılığına işaret etmektedir. Bu nedenle herhangi bir toplumsal gelişmeyi kendi sosyolojik bağlamından kısmen veya tamamen kopartarak anlamaya çalışmak doğru sonuçlara ulaşmayı zorlaştıracaktır.

2011 yılının ilk aylarında başta Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da başlayan halk hareketlerinin örgütlenme ve iletişim aracı olarak sosyal medya araçlarından yararlanılmasının ardından, yaşanan halk hareketlerine ‘sosyal medya devrimi’ gibi tanımlamaların yapılmasıyla, sosyal medyanın önemi ve etkisi tartışması artarak devam etmektedir. İnsanlar başta Facebook ve Twitter olmak üzere diğer toplumsal paylaşım ağları yoluyla örgütlenerek toplantılar ve geniş katılımlı gösteriler organize etmişlerdir. Başta sosyalleşme, eğlenme, sosyal sermayeyi geliştirme gibi amaçlarla kullanılan toplumsal paylaşım ağlarının bu süreçte yaşanan halk hareketlerinde başat iletişim aracı olması, bölgede yaşananların anlaşılma çabalarının ancak bir yönünü teşkil edebilir. Bu anlamda iletişim araçlarının özellikle internetin toplumsal düzeyde iletişim akışını ve sosyal sermayeyi artıran yönüne dikkat çeken John Field (2006: 146)

“İletişim araçlarının toplumsal sermaye bakımından en önemli yanı, bağlantıları sürekli ve güncel tutmasında yatmakta olduğunu” belirtir. Yine internet’in ortaya çıkması ile birlikte, internet üzerinden gerçekleştirilen iletişimin toplumsal sermaye üzerine etkileri konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. John Field *Sosyal Sermaye* isimli kitabında, “Robert D. Putnam’ın, özellikle kişilerin internete ulaşabilmelerindeki farklılıkların, internet kullanılabilirliğin getirdiği farklılıkların toplumsal sermaye üzerinde olumsuz etkisinin olabileceğini” (Field, 2006: 146-147) belirtmiştir.

Sonuç olarak yeni/sosyal medya veya ‘ikinci medya çağı’ olarak adlandırılan bu yeni medya mecrasının Ortadoğu, Kuzey Afrika veya dünyanın herhangi bir yerinde önemli bir iletişim aracı olarak işlevsel olabilir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta ve sorulması gereken soru, sosyal medya olmasaydı yaşanan devrim veya halk hareketleri yaşanmayacak mıydı? Veyahut yaşanan uzunca bir toplumsal sıkışmışlığın ve yoksunluğun ardından biriken öfkenin dışavurumu bir şekilde ortaya çıkmayacak mıydı? Yaşananları sosyal medya devrimi veya Facebook/Twitter devrimi olarak nitelemek Will Heaven ifadesiyle Batı’nın teknolojik gücünü ve rolünü önemseyerek (Heaven, 2011) Ortadoğu tarihi ve Dünya tarihi açısından son derece önemli olan gelişmelerin görmezden gelinmesine neden olmaktadır.

Burada Arap coğrafyasındaki halk hareketleriyle, sosyal medya ilişkisini bir sebep-sonuç ilişkisinden ziyade, sosyal medyayı yaşayanlar bağlamında bir araç ve ortam olması bakımından ele almaktayız. Başka bir ifadeyle, sosyal medyanın sunduğu özgür ortamdan dolayı söz konusu halk hareketleri ortaya çıkmadı, bu süreçte sosyal medya toplumsal yaşanmışlığın dışı vurumu ve geniş kitlelere ulaştırılması anlamında bir araç işlevi gördü. “Sosyal medya, devrimci grupların katılım, örgütlenme ve eğitim masraflarını azaltmasına imkan sağlayan bir araçtır” (Papic ve Noonan, 2011: 166).

Dolayısıyla bir kez daha belirtmek gerekir ki, bölgede yaşanan süreç, söz konusu ülkelerdeki uzun süre devam edegelen toplumsal bunalımın ve kaynamanın bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir. Toplumsal rahatsızlığın ve memnuniyetsizliğin dışavurumu gerçekleşmeye başladıktan sonra, sosyal medyanın örgütlenme konusundaki önemi keşfedildi. “Radyo, gazete ve el ilânı imkânının olmadığı yerde ağızdan

ağıza, “fısıltı gazetesi” devreye girdi. Dolayısıyla, Arap ülkelerini saran toplumsal hareketliliği “Facebook devrimi” olarak nitelemek sosyal medyanın buradaki rol ve işlevini abartmak olur. Tunus'ta isyanı başlatan, ruhsatsız sebze sattığı için polisle tartışıp kendini yakan 26 yaşındaki Muhammed Buazizi idi. Kitlelerin Buazizi'nin ölümünü protesto etmek için sokaklara dökülmesiyle internet ve sosyal medya platformları gündeme geldi” (Halıcı, 2011, www.bianet.org).

Tunus'ta kendini yakan gencin isyanıyla başlayan süreçle birlikte, başta Tunus ve Mısır olmak üzere birçok Arap ülkesinde sosyal medyanın kullanımı aktif bir biçimde gündeme gelmiştir. İsyanların ortaya çıkmasıyla birlikte söz konusu ülkelerde Facebook ve Twitter kısa sürede milyonlarca yeni kullanıcıya ulaşarak, süreçte etkin bir mecra olarak kullanılmıştır. Bu anlamda bölgede yaşananların öncesi ve sonrası için en güncel sosyal medya kullanım istatistikleri için verilere bakmak gerekmektedir. Söz gelimi Mısır'da son altı ay içerisinde Facebook kullanıcı sayısı 5.5 milyondan 8.5 milyon civarına ulaşmış bulunmaktadır. Aynı şekilde Libya'da olayların yoğun yaşandığı 2011'in ilk aylarında 600 000 yeni kullanıcısı olan Twitter'ın, son bir kaç ay içerisinde bu rakam 100 000'in altına düşebilmiştir (bkz. www.socialbakers.com).

Bölgede yaşanan sürecin tahlilinde başka bir unsur olarak gösteri veya protestolara katılan eylemcilerin sosyo-psikolojik ruh hallerinin önemli olmasıdır. Bireyler gündelik hayat rutinlerini ve rahatlarını bozacak bir eylem içerisinde bulunabiliyorlarsa, onları rahatsız eden, hatta hayatlarına kast eden bir şeylerin varlığından duydukları öfke ve kızgınlıklarındandır. Bu nedenle bölgeden her gün ölüm haberlerini duyduğumuz insanların, sokaklarda ölüm pahasına var olabilecekleri bir ruh haline sahip oldukları gerçeği göz ardı edilmemelidir. “Her protesto hareketinin temelinde, bireyleri evlerinin rahatlığından ayırıp sokaktaki kaosa katılmaya ve hükümete karşı direnmeye teşvik etmek yatar. Sosyal medya, örgütleyicilerin benzer fikirli insanları az bir masrafla harekete dahil etmesini sağlar; fakat insanların harekete geçmesinde tamamen etkili değildir” (Papic ve Noonan, 2011: 167).

Buradan hareketle Arap coğrafyasında yaşanan halk hareketlerinin nedeni olarak sosyal medyanın sunduğu özgürlükçü ortam veya olanaklara işaret etmek, bölgede yaşananları anlamada teğet geçmek

demektir. Hiç kuşkusuz Arap coğrafyasında yaşananların anlaşılması ciddi bir sosyolojik okuma yapmayı gerekli kılmakta ve hatta dünya tarih yazımının ezberlerini bozacak düzeyde yaşanan bu dönüşümler insanlık tarihi açısından yeniden ele alınmalıdır. Başka bir ifadeyle yaşananları salt kimi toplumsal hareketlerin sosyal medya üzerinden örgütlenerek bir araya gelme çabaları değil, toplumsal hayatın derinliklerinde birikmişliğin dışavurumu olarak anlamak gerekmektedir.

Zira bölgede yaşananların arkaplanını betimlerken kimi gerçeklere değinmek gerekmektedir. Arap coğrafyasındaki ülkelerin bir çoğunda uzun yıllar değişmeyen ve değişime kapalı iktidar yapıları bulunmaktaydı. Bunların bazısının krallık, bazısının cumhuriyet adını taşıyor olmaları yönetim anlayışı bakımından farketmemektedir. Hepsinin ortak anlayışı otoriter, baskıcı ve toplumu dışlayan modellerdir. Bununla birlikte ekonomik olarak sürekli bir kötüye gidiş durumu ve ciddi oranlarda işsizlik sorunu söz konusudur. Bu iki olgu, Arap coğrafyasında bugün yaşananların en temel nedenleridir. Bu tabloyu ağırlaştırıcı dışsal koşul ise bu yönetimlerin Batı tarafından sürekli desteklenmeleridir. Yani başta ABD olmak üzere, Batılı ülkeler Ortadoğu'da değişim istemiyor. Her ne kadar farklı zamanlarda demokrasiyi destekler çıkışlar yapsalar da, samimi olmadıkları için bir şey değişmiyor. Ancak son yıllarda Ortadoğu köklü bir değişim yaşıyor. Yenilenme dalgası yaşayan Ortadoğu coğrafyası, Arap ülkelerinin kendi iç dinamikleri üzerinde durmaya çalışma çabasıdır (Turan, 2011, www.yenisafak.com.tr).

Arap coğrafyasında yaşananların tarihsel hafıza bakımından geriye doğru bir iz sürümünde, yukarıda sıralanan nedenlerin yaşanan halk isyanlarının başlıca nedenleri olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bölgede yaşananların nedeninin uzun yıllar devam eden haksızlık, adaletsizlik ve yoksulluk temelinde anlaşılması gerektiği gerçeğidir. Sosyal medyanın Arap Baharı olarak adlandırdığımız süreçteki katkısı veya etkisi, insanların örgütlenerek hızlı bir biçimde haber akışını sağladıkları bir araç olmasıdır.

“Kuşkusuz, isyan sokakta başladı; nedenleri de gıda fiyatlarındaki hızlı artış, gelir dağılımı adaletsizliğinin giderek derinleşmesi, genç işsizliğin yükselmesi, ifade ve haber alma özgürlüğünün şiddetle bastırılması, polis devleti, ayyuka çıkan yolsuzluklar gibi sosyo-ekonomik dinamiklerdir” (Uçkan, 2011: 54).

Bölgede yaşananların daha çok adalet ve özgürlük temelinde bir hak arayışı çabasına denk düştüğünü iskalayarak, yaşananları sosyal medya devrimi olarak sunan yaklaşımlar söz konusu talepler ve arayışlarla, Arap toplumunu bir arada düşünmenin zorluğuna inanmış anlayışlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda diyebiliriz ki, evrenin bir çok yerinde veya bir çok medya aracında Arap coğrafyasında yaşananları anlamlandırma çabalarında Batı'nın, Doğu'ya ilişkin oryantalist algısının izlerini görmek mümkündür. “Batı medyası bir devrim için bilindik bir araç olan sokak protestolarının diktatörleri alaşağı ettiğinden çok, burada Batı teknolojisinin rolü üzerinde durdu. Arap sokak protestolarının gerçeği -hatta bir ara develer üstünde saldırılar da olmuştu- Batılı izleyicilere göre paketleni. Birleşik Krallıktaki 30 milyon Facebook kullanıcısının ve geçen yıl The Social Network'ü izleyen onlarca milyon insanın bunu mutlulukla karşıladığı konusunda hiç şüphe yok” (Heaven, 2011).

Arap coğrafyasına ilişkin kodlanmış zihinlerimizin, bölgede yaşananları anlama, yorumlama ve aktarma çabalarının bariz örneklerini haber kanallarından ve ajanslardan akan enformasyonda görülebilmektedir. Yaşananların sosyal medya devrimi olduğu veya Batı'lı ülkelerin desteklediği toplumsal hareketler olduğu gibi yorumlar bir çok platformda yer bulabilmektedir. Yaşanan sürecin medya yayınlarına nasıl yansıdığını betimleyen İsmail Hakkı Polat (2011: 30) şu satırlara yer vermektedir: “Önce Wikileaks'in açıkladığı belgeler, sonra da Tunus, Mısır ve Libya'daki halk hareketleri, geleneksel medyamızı iyice sersemletti. Yeni yıl öncesi Tunus'ta başlayan olaylar önce 25 Ocak'ta Mısır ve sonra 17 Şubat'ta Libya'ya sıçrayınca, gelişmeleri bölgeye muhabir göndermek yerine küresel ve yerel ajanslardan izlemeyi tercih eden gazete ve televizyonlarımız, bu haber kaynaklarından gelen çelişkili haberler karşısında ciddi bir bocalama geçirdi. Bölgeye ilişkin uzman eksikliği nedeniyle kendi geleneksel yöntemleri çerçevesinde “doğrulanmış haberi yakalama çabası” sonuç vermeyince, uzunca bir süre gelişmeleri görmemeyi ve çok kısa haber ve altyazılarla geçmeyi yeğlediler. Mübarek ve Kaddafi yönetimleri, dünyada bu zamana kadar hiçbir liderin cesaret edemeyeceği bir hamle ile internet'in şalterini indirince habercilik açısından BBC, CNN gibi ana akım küresel medya organlarının bile haber yayınlamakta zorlandığı karanlık bir döneme girildi”.

Arap coğrafyasında yaşananların sosyolojik bağajından kopartılarak yapılan yorum ve değerlendirmeler, gelişmiş veya gelişmekte olan toplumların sosyal algılarının aslında çok da gelişmediğini ortaya koymaktadır. Yani modernleşmenin düz-çizgisel ve ilerlemeci yaklaşımıyla, toplumların aynı gelişim dönemlerinden geçerek olgunlaşacakları tezini haklı çıkarır biçimde kalıplaşmış ifadeleri duymak olağan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde yaşanan sürece ilişkin kimi eleştirel soruları sormak veya hakim anlama biçimi karşısında farklı bir algı geliştirmeye çabalamak gerekmektedir.

“Kanallara çıkan birtakım analistler, sosyal ağların artık demokrasiden uzaklaşan yönetimleri hizaya getirecek kadar güçlendiğini heyecanla anlatıyorlardı. Programlarda atılan başlıklar ise şöyleydi: “‘Sosyal Medya Devrimleri’, ‘Facebook ve Twitter diktatörleri deviriyor’ vs. vs., internet’in doğasından bihaber sunucuların biri bile çıkıp ‘internet küresel bir ağ yapısı ama bu halk hareketleri neden sadece Arap coğrafyasında gelişiyor? Örneğin, neden Çin, Kuzey Kore ya da Afrika’da bir diktatörlüğü yıkacak güçte değil bu sosyal medya?’ sorularından birini dahi sormadı” (Polat, 2011: 31).

Bu bağlamda Ortadoğu’daki gelişmelerin sağlıklı yorumlanabilmesi, bu doğrultuda sosyal medyanın yaşanan isyan hareketlerinde hangi ölçüde etkin olduğu veya ne şekilde kullanıldığı gibi sorulara cevaplar, bütün olgular yerli yerine konularak anlaşılabilir.

Güç Dengeleri, Arap Baharı ve Yeni Medya Araçları

Tarihin her döneminde iktidar veya iktidar odakları varoluş amaçlarına uygun biçimde insanı ve toplumu kontrol altında tutma istekleri hep var olmuştur. Bunun araçları kimi zaman ekonomik sermaye, kimi zaman sosyal sermaye, kimi zaman da dönemin iletişim araçları olagelmıştır. Günümüzde de siyasal sistemlerin demokrasi ve özgürlükler temeli üzerine inşa olunması gerektiği kabulü, iktidar erkinin tahakküm aracı olma özelliğini azaltan bir işleve sahiptir. Bununla birlikte iktidarı elinde bulunduranların toplumu bir biçimde kontrol etme, hatta kontrol altında tutma istekleri ve araçları hep var olmuştur. Günümüzde geçmişte olduğu gibi son derece açık ve bariz biçimde toplum mühendisliğine şahit olmasak da, daha sofistike yöntem ve araçlarla kontrol mekanizması işletilmektedir.

Yaşadığımız zaman diliminin başat iletişim, haberleşme, ticaret, eğitim vb. aracı olan internet, aynı şekilde siyasal iktidarların ve ekonomik güç merkezlerinin de kontrol aracı olabilmektedir. “Zira internet hizmeti masraflı altyapılara dayalı olduğu için büyük yatırımlar gerektiriyor. Bu yatırımların sahipleri de genellikle eski medyanın da sahibi olan küresel şirketler. Gün geçtikçe satın almalar ve büyümeler yoluyla bu manzara daha da netleşiyor. A.B.D.’deki en büyük servis sağlayıcı firmaların hangi holdinglerin parçası olduğunu görmek yeterli” (Löker, 2011: 41). Oysa internet veya sosyal medya kullanıcılarının, bu yeni medya çeşidine dair en önemli argümanlarından biri, bunların kolay erişilebilir ve ucuz olmasıdır.

Aynı şekilde modern iletişim araştırmalarının babası olan Harols İnnis, defalarca önemli teknolojik icatların ortaya çıkardığı ‘bilgi monopolleri’nden bahsetmiştir: “Belirli bir teknolojinin işleyiş biçimi üzerinde kontrol sahibi olanlar, bundan yoksun olanlar karşısında gücü ellerinde toplarlar ve kaçınılmaz bir biçimde bu güçten yoksun olanlara karşı bir düzen oluştururlar” (Postman, 2004: 18).

Günümüzde siyasal iktidarların ve devletlerin devlet politikası olarak en çok önemsedikleri konulardan biri hiç kuşkusuz güvenlik konusudur. Gerek ülke içinde, gerekse uluslararası düzeyde tehdit oluşturabilecek bütün gelişmelerden haberdar olma ve buna karşı savunma araçları geliştirme becerisi bugün ülkelerin bir birleriyle yarıştıkları bir konudur. Bu bağlamda güvenlik konusunun merkezinde yer alan kavramlardan biri hiç huşkusuz internet ve internet merkezli diğer sosyal medya araçlarıdır. Bunun en açık örneğini 2011 yılında Arap coğrafyasında yaşanan halk hareketlerinde görmek mümkündür. Mısır’da Hüsnü Mübarek yönetimi olayların yaşandığı dönemde kendi iktidarlarını korumak ve güvenliği sağlamak amacıyla bütün internet ve mobil iletişim kanallarını kapatabilmiştir.

“İnternet’in gücünün farkına varan tüm iktidarlar, internet’i kontrolleri altında tutmak için yasaları bu yönde düzenlerken; diğer yandan bilgi güvenliğinin sağlanması için teknik yöntemler üretmektedir. 2011 yılıyla birlikte Tunus ve Mısır’da başlayıp diğer Arap ülkelerinde devam eden ayaklanma ve isyan dalgası karşısında, mobil iletişim de dahil olmak üzere internet üzerinden gerçekleştirilen tüm iletişimlerin denetlenmesi buna örnektir. Mısır’da Hüsnü Mübarek’in giderken tüm baskıcı rejimlere gösterdiği bir şey de, internet’in fişinin çekilmesinin mümkün olduğudur. Mısır’daki internet trafiğini izleyen ABD

merkezli ağ yönetim şirketi Renesys yöneticisi Jim Cowie: “beklenmedik bir şekilde internet’in en alt katmanına kadar inerek tüm trafiği durdurdular, engellemenin boyutu ve online nüfus açısından daha önce görölmemiş bir olaydı” (Kaymak, 2011: 29).

İnternet ve internet dolayımı toplumsal paylaşım ağlarının başta Mısır ve diğer Arap ölkelerindeki halk hareketlerinde hangi ölçüde etkiye bulunabildiklerini şüpheli ve eleştirel bir yaklaşımla ele alan İspanyol gazeteci Isaac Rosa şu ifadelere yer vermektedir: “Siber devrim artık zamanımızın önemli bir konu başlığı, ama Mısır’da olanların bununla açıklanması konusunda benim ciddi şüphelerim var. Mübarek hükümetinin internet bağlantısını kesme kararı bana, bazılarınun iddia ettiği gibi, internetin ne kadar önemli olduğunun bir kanıtı gibi gelmedi - yolları da kapattı, kimse otomobil devriminden bahsetmedi- bana daha çok bu iletişim biçimlerinin güvenilirmezliğini gösterdi; operatörleri kontrol eden tarafından ne zaman istenirse kesilebileceklerini” (Rosa, 2011, www.bianet.org).

Yukarıda son dönem Arap coğrafyasında yaşananların sosyal medya devrimi olarak sunulmasının yanlış bir yaklaşım tarzı olduğu ifade edildi. Aynı şekilde sosyal medya, iktidar/güç dengeleri ve bölgedeki halk hareketleri bağlamında bir değerlendirme yapıldığında; iktidarların bütün iletişim araçlarını yasakladıklarında dahi protestoların ve örgütlenmelerin devam ettiği görölmektedir. Bu nedenle bir kez daha tekrar ederek diyebiliriz ki, yaşanan halk hareketlerini güç ve iktidar bağlamında değerlendirdiğimizde de yaşananların salt sosyal medyanın marifeti olmadığını tepit edebiliriz. “Sosyal medyaya bağımlılık, tıpkı Mısır’daki gibi, ölkeyi internetten veya yurtiçi mesaj servislerinden koparmak isteyen bir rejim tarafından kötüye kullanılabilir” (Papic ve Noonan, 2011: 168).

Günümüzde iktidarlar demokratik zeminde bir idare sistemi içerisinde faaliyet göstermektedirler. İktidarlar kendilerini geçmişe kıyasla daha şeffaf ve hesap verebilir bir biçimde konumlandırırken, belki de daha önce hiç sahip olmadıkları kadar sofistike araçlara sahip olmuşlardır. “Günümüz dünyasında iktidar çok daha görünmez patikalara sahiptir. Mimari yapının yerini elektronik mimari almıştır. Hemen her köşe başına konulan kameralardan edinilen görüntü kayıtları, cep telefonlarının Yayınlarıdığı sinyaller, bilgisayar IP numaraları, e-posta takip sistemleri,

ilerisi, uzaya fırlatılan uydular aracılığıyla tüm dünya gözetim altında tutulmaktadır” (Binark ve d., 2009: 146-147).

Günümüzde tarihin belkide her döneminden çok daha fazla güvenlik paranoyası yaşayan devletlerin sosyal medyayı ve içeriklerini izlemediği düşünülemez. Hemen her gün haberlere konu olacak biçimde yaygın olan bireylerin sosyal medya profillerinden istihbarat toplandığı gerçeğiyle bir çoğumuz karşılaşmaktayız. İnternetin veya internet merkezli sosyal medyanın kullanımı daha az maliyetli ve daha hızlı olması bakımından bir çok insanı kendisine çekerken, yürütülen ilişkilerin güvenlik zaafıyla karşı karşıya kalmasına da neden olabilmektedir. “Bir yandan iletişim maliyeti düşerken, diğer yandan faaliyet güvenliği zarar görebilir. Facebook mesajları herkese açık olabilir; özel mesajlar bile arama emri olan veya internet sosyal medya şirketlerine baskı uygulayan otoriteler tarafından izlenebilir. Esasında, sosyal medya çok rahatlıkla bir istihbarat toplama aracına dönüşebilir” (Papic ve Noonan, 2011: 168).

Nihai olarak insanın yaşadığı her dönemin kendi yapısal özellikleri içerisinde iktidarların muktedir olma adına birey ve toplum hayatını kontrol etme eylemi bir biçimde varola gelmiştir. Yaşanan bu trajik durumu ironik ifadelerle betimleyen Postman (2004: 19) “eskiden olduğu gibi yine kazananlar ve kaybedenlerin mevcut olduğunu ifade etmektedir. Hayret verici ve aynı zamanda üzücü olan ise kaybedenlerin kazananları gerçekten alkışlamış olması ve bazılarının hala alkışlıyor olmasıdır” demektedir.

Bilgi ve teknoloji temelinde gelişen bu çağın nasıl adlandırıldığı, hangi parametrelerle anlaşılabileceği, güç ve tahakkümün nasıl ve hangi araçlarla kurgulanabildiği yukarıda özetlenmeye çalışıldı. Nihai tahlilde bugün yaşadığımız durumu, başka bir ifadeyle postmodernliğin durumunu, enformasyon toplumu veya ağ toplumunu farklı şekillerde adlandırabiliriz. Fakat nihai tahlilde bugün yaşadığımız aydınlanma ve endüstri devrimi ile birlikte başlayan akıl ve rasyonalite merkezli insan ve dünya tasavvurunun bir biçimde devamı ve tamamlayıcısı durumundadır. Her ne kadar postmodern dönemin veya içinde yaşadığımız çağın, modernitenin bir devamı olup olmadığı tartışması hala güncelliğini korusa da, insan aklının ve eylemlerinin geçmişten beslenen bir ardalana sahip olduğu görülmektedir. Söz gelimi bugün

internet ve sosyal medya aracılığıyla bireysel özgürlüğün tadını çıkardığını düşünen bir zihin; modern bilinçle şekillenmiş, bireysel aklın ve duyguların hayatı control eden en önemli unsurlar olduğu düşüncesine sahip bir zihindir.

Bugünün dünyasını inşa eden, başka bir ifadeyle yaşadığı süreci üreten ve aynı zamanda tüketen zihin yapısının antropolojik kökenini betimleme çabası, yaşadığımız an'ın insanlık tarihinin bir izdüşümü olduğunu vurgulamaktır. Zamanlar ve dönemler arasında keskin ayrımların olmadığını, geçmişin tamamıyla karanlıklarla dolu ve geleceğin de bütünüyle umut dolu olmadığını düşünebilmektir. “Modern dönemde insanlık tarihinin ilerlemeci bir tarih anlayışı üzerine oturtulmasıyla neyin yitiriliyor olduğu hemen göze çarpmadı. Hem temel, hem de pratik sorulara cevap veren İncil'in hikayesinin düşüşüne ilerleme hikayesinin yükselişi eşlik etti. İlerleme fikrine iman edenlerin inançlarının temelinde şöyle bir varsayım vardı: Bir insan, insani girişimin amacını, Hristiyan inanç sistemini destekleyen teolojik yapı olmadan da kestirilebilirdi. İlerlemenin temel enstrümanları bilim ve teknolojiydi ve bilimle teknolojinin doğa hakkında güvenilir bilgiler toplaması sonucu cehalete, hurafelere ve acılara bir son verilecektir. Sonunda, teknokrasiler ‘ilerlemeyi’ hayal kırıklığına uğratmadılar. Francis Bacon’ın hayal ettiği gibi, bu iki durumun meydana getirdiği bilgi akışı sayesinde hıfzısıhha, eczacılık, taşıma, üretim ve iletişim sahalarında görkemli gelişmeler oldu. Teknokrasinin yakıtı bilgiydi -doğasının yapısı ve de insan ruhunun yapısı hakkındaki bilgi-. Lambadan çıkararak, bilginin insanlığın yeni tanrısı olduğunu ilan eden cin, bir yalancıydı. Lambadan çıkan cin, zararları aşikar olan bilgi kıtlığı problemini çözüme kavuşturdu. Fakat bilgi furiasının zararları hakkında bir uyarıda bulunmadı. Uzun vadede ortaya çıkan bilgi kaosu, karışmış desteye benzer bir bir kültüre sebep oldu. Garip olan ise, çok az insan bunu fark etti ve fark etseler bile endişelerinin kaynağını bulamadılar. Kendinize şunu sormalısınız: Ortadoğu’daki, Güney Afrika’daki ya da Kuzey İrlanda’daki problem nedir? Oralarda ki anlaşmazlıkları hummalı kılan bilgi eksikliği mi? Milyonların açlık sınırında yaşaması, yiyecek yetiştirme hakkındaki bilgi eksikliğinden mi kaynaklanıyor? Suç oranının hızla yükselmesinin ve şehirlerimizin maddeten bozulmasının sebebi bilgi eksikliği mi? Yüksek boşanma oranlarının ve akıl hastanelerinin dolup taşmasının sorumlusu bilgi eksikliği mi?” (Postman, 2004: 68-69).

Sonuç olarak diyebiliriz ki, tarihte olduğu gibi, günümüzde de güç ve iktidar denklemi kendisini yenileyerek ve üreterek varlığını ve nüfuzunu bir biçimde devam ettirmektedir. Varlığını ve sürekliliğini devam ettirme aracı olarak kullandığı en önemli araçlardan biri olarak teknoloji ve bu bağlamda iletişim araçları sürekli yenilenirken, geçmiş olumsuzlanarak tarihin karanlıklarına gönderilmektedir. Söz gelimi daha önce kitle iletişim araçlarını kullanan güç ve iktidar odakları, medya araçlarındaki dönüşümle birlikte yeni medya araçlarını aktif biçimde kullanma yoluna gitmektedirler.

Sonuç

Sosyal Medya'nın interaktif bir iletişim aracı olması, bireylerin sosyalleşme ve sosyal sermayelerine katkısının bulunması, bireylerin daha özgür ve demokratik bir ortamda düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilmeleri gibi olumlu özelliklere sahip olması yaşadığımız zamanın başat medya aracı olarak kabul görülmesine neden olmaktadır. Yapısal bir dönüşüme uğrayan iletişim süreci ve araçları geçmiş döneme ait izleri taşıırken, yaşadığımız çağın ruhuna ve insan tekinin ihtiyaçlarına uygun ortamlar üretmektedirler. Başka bir ifadeyle, “yenilenme teknolojik olmaktan çok sosyal bir anlam ifade eder. Asıl yeni olan birey ve onun değişen ihtiyaçlarıdır” (Başer, 2010: 46).

Nihai tahlilde sosyal medya aracılığıyla sunulan ve sınırsız özgür bir ortam olarak addedilen bu mecranın, zannedildiğinin aksine tam olarak iktidar ve güç dengelerinden bağımsız bir ortam olmadığını, bir şekilde sınırları belirlenmiş ve tüketici olarak insana bu sınırlar içerisinde davranabilme imkanı sağlayan ortamlar olduğu göz ardı edilmemelidir. Özellikle sosyal paylaşım ağlarının sermaye güdümlü reklamların ve siyasal amaçlı propagandaların hedefinde olduğu dikkate alınmalıdır. “İnternet ya da iletişim teknolojileri yoluyla ortaya çıkan yeni iletişim biçimleri, ticari medyanın hedeflerini genişleten bir büyüme göstermiştir. Başka deyişle, internet, reklamcılar ve ticarileşmenin geniş alanlara Yayınlanılmasında çok önemli bir mecra durumuna gelmiştir. Günümüzde, reklamcılar ve medya şirketleri ticari zaferlerini kurumsallaştırmada interneti ticari televizyonlara benzetmeye çalışmaktadırlar” (Aydoğan, 2010: 12).

Bireyin özgürce, demokratik hak ve yetkisini kullanarak duygu, düşünce ve kimi zaman özelini paylaştığı sosyal medyanın bilgi akışının mahremiyeti kolaylıkla ihlal edilebildiği gerçeği önemsenmelidir. Bu anlamda gündelik hayatta ortaya koyduğumuz rutin davranışlarımızın veya aile ilişkilerimizin bir anda sosyal medya aracılığıyla kamusallaştırılması olanağı her an mevcuttur.

Sosyal medya ve Arap coğrafyasında meydana gelen devrimler bağlamında Batı' nın doğuya ilişkin oryantalist algısına dikkat çekmek gerekmektedir. Sosyal medya araçlarının yaşanan devrimlerde bir mecra olarak işlev görmesi, süreci sosyal medya devrimi olarak sunmayı gerektirmemektedir. Batı merkezli teknolojik gelişmelerin önemsenerek yüceltilmesi, buna karşılık Arap coğrafyasında yaşanan halk hareketlerini yüzeysel bir okumaya tabi tutarak, sosyolojik arka planının göz ardı edilmesi, süreci anlamamızı olanaksız kılmaktadır.

Bölgede yaşanan devrim süreci, değişen dünya şartları içerisinde yine değişim gösteren insan tekinin değişim istek ve arzusuna denk düşmektedir. Yaşadığı coğrafyanın ve topyekün dünyanın sahip olduklarından kendisinin de dikkate alınarak paylaştırılmasını isteyen insanın belki bilinçli, belki bilinçdışı tepkisinin bir tezahürüdür.

Bu bağlamda yukarıda belirtildiği biçimde bölgede yaşayan insanların sosyal medyanın varlığıyla birlikte örgütlenmediği, söz konusu araçlar yasaklandığında dahi her gün binlerce insanın bir araya gelebildiği gerçeği doğru okunmalıdır. Aynı şekilde istatistiklerin gösterdiği bir başka gerçek ise, Arap coğrafyasında olaylar başladıktan daha sonra sosyal medyanın etkin bir araç olarak kullanılması gündeme gelmiştir. Bu nedenle sosyal medya bu süreçte sadece bir araç olarak kullanılmış ve iktidarlara karşı halkın yürüttüğü mücadelede stratejisinin sadece bir ayağı olarak işlev görmüştür.

Kaynakça

AYDOĞAN, Filiz (2010), 'İkinci Medya Çağı'nda Gözetim ile Kamusal Alan Paradoksunda İnternet', *İkinci Medya Çağında İnternet*, der. F. Aydoğan, A. Akyüz, İstanbul, Alfa Yayınları.

BLANCHARD, Anita and Tom Horan (2000), *Virtual Communities and Social Capital*, Ideal Group Publishing.

- BAŞER, Ayşegül (2010), 'Yeni İletişim Teknolojilerinin Evriminde Televizyonun Yeri', *İkinci Medya Çağında İnternet*, der. F. Aydoğan, A. Akyüz, İstanbul: Alfa Yayınları.
- BİNARK, Mutlu (2005), *İnternet, Toplum, Kültür*, der. Mutlu Binark ve Barış Kılıçbay, Ankara, Epos Yayınları.
- BİNARK, Mutlu (2007), *Yeni Medya Çalışmaları*, der. Mutlu Binark, Ankara, Dipnot Yayınları.
- BİNARK, Mutlu, Mine G. Bek (2007), *Eleştirel Medya Okuryazarlığı; Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar*, İstanbul, Kalkedon Yayınları.
- BİNARK, Mutlu, Günseli B. Sütçü (2008), *Kültür Endüstrisi Ürünü Olarak Dijital Oyun*, İstanbul, Kalkedon Yayınları.
- BİNARK, Mutlu, ve diğerleri (2009), *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: "Görülüyorum Öyleyse Varım"*, İstanbul, Kalkedon Yayınları.
- BİNARK, Mutlu ve Işık B. Fidaner (2011), *Cesur Yeni Medya*, e-kitap, der. Mutlu Binark, Işık B. Fidaner, Ankara, Alternatif Bilişim Derneği Yayınları.
- CASTELLS, Manuel (2005), *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür-Ağ Toplumunun Yükselişi* (Cilt 1) Çev: Ebru Kılıç, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- CASTELLS, Manuel (2008), *Kimliğin Gücü, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, (Cilt 2). Çev: Ebru Kılıç, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- BAUMAN, Zygmunt (2006), *Küreselleşme*, 2. Basım, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- BAUDRILLARD, Jean (1997), *Tüketim Toplumu*, 4. Basım, Çev., Ferda Keskin, Hazal Deliceçaylı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- BOYD, Daniel and Ellison N. B. (2007), Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship, *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13,1.
- DEBORD, Gay (1996), *Gösteri Toplumu*, 1. Basım, Çev., Ayşen Ekmekçi, Okşan Taşkent, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- ENGİN, Barış (2011), 'Yeni Medya ve Sosyal Hareketler', *Cesur Yeni Medya*, e-kitap, der. Mutlu Binark, Işık B. Fidaner, Ankara, Alternatif Bilişim Derneği Yayınları.
- FIELD, John (2006), *Sosyal Sermaye*, Çev. Bahar Bilgen ve Bayram Şen, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- GERAY, Haluk (2003), *İletişim ve Teknoloji: Ulusal Medya Düzeninde Yeni Medya Politikaları*, İstanbul, Ütopya Yayınları.

- HEAVEN, Will (2011), 'Mısır ve Facebook: Statüsünü Güncelleme Zamanıdır', *Nato Review*.
- LYOTARD, Jean François (2000), *Postmodern Durum*, Çev. Ahmet Çiğdem, Ankara, Vadi Yayınları.
- KAYMAK, Ayşe (2011), 'Wikileaks Okumak Suç mu? Assange Terörist mi?', *Cesur Yeni Medya*, e-kitap, der. Mutlu Binark, Işık B. Fidaner, Ankara, Alternatif Bilişim Derneği Yayınları.
- KUŞAY, Yeliz (2010), 'Sosyal Medyanın Gücü ve Uygulama Örnekleri', *İkinci Medya Çağında İnternet*, der. Filiz Aydoğan, Ayşen Akyüz, İstanbul, Alfa Yayınları
- LÖKER, Koray (2011), 'İnternet'i Geri Alalım', *Cesur Yeni Medya*, e-kitap, der. Mutlu Binark, Işık B. Fidaner, Ankara, Alternatif Bilişim Derneği Yayınları.
- MATTELART, Armant (2005), *İletişimin Dünyasallaşması*, Çev. Halime Yücel, İstanbul, İletişim Yayınları.
- NALÇAOĞLU, Halil (2005), 'İnternette Röntgencilik: Çağdaş Ahlakın Öznesi Üzerine', *İnternet, Toplum, Kültür*, der. Mutlu Binark ve Barış Kılıçbay, İstanbul, Epos Yayınları.
- NASH, K.M. (2009), *Social Media in the workplace: New Technology, old Problems, Employment Law*. S.7-8
- PAPİC, Marko ve Noonan, S. (2011), "Sosyal Medya: Bir Protesto Aracı", Çev., Ece Dünder, Türk Kütüphaneciliği 25, 1, Çeviri Yazılar, s. 165-172.
- POLAT, İsmail Hakkı (2011), 'Sosyal Medya Devrimleri?', *Cesur Yeni Medya*, e-kitap, der. Mutlu Binark, Işık B. Fidaner, Ankara, Alternatif Bilişim Derneği Yayınları.
- POSTER, Mark (1995), *The Second Media Age*, 1. Baskı, Amerika, Polity Press .
- POSTMAN, Neil (2004), *Teknopoli*, çev. Mustafa E. Yılmaz, İstanbul, Gelenek Yayınları.
- RHEİNGOLD, H. (1998), *The Virtual Community*, the electronic version book, Addison-Wesley Publishing Company
- RESTLER, S. G. and Woolis D. D. (2007), "Actors and Factors: Virtual Communities for Social Innovation", *The Electronic Journal of Knowledge Management*, Volume 5 Issue 1, pp 89 - 96
- ROBİNS, Kevin (1999), *İmaj-Görmenin Kültür ve Politikası*, Çev. Nurçay Türkoğlu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- TAYLOR, D. G., Lewin J. E. and Strutton, D. (2011), Friends, Fans, and Followers: Do Ads Work on Social Networks?, *Journal Of Advertising Research*, March 2011, pp. 258-275

- TİMİSİ, Nilüfer (2003), *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*, Ankara, Dost Kitabevi.
- TOURAINÉ, Alain (2004), *Modernliğin Eleştirisi*, 5. Basım, çev. Hülya Tufan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- TÖRENLİ, Nurcan (2005), *Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı*, Ankara, Bilim ve SanaT Yayınları.
- TURNER, Bryan S. (2002), *Oryantalizm Postmodernizm ve Din*, Çev. İbrahim Kaoaklıkaya, İstanbul, Anka Yayınları.
- TWENGE, Jean M. ve Campbell, W. Keith (2010), *Asrın Vebası: Narsizm İletti*, İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- UÇKAN, Özgür (2011), 'Bilgi Edinme Hakkı, Yeni Medya Düzeni ve Wikileaks', *Cesur Yeni Medya*, e-kitap, der. Mutlu Binark, Işık B. Fidaner, Ankara, Alternatif Bilişim Derneği Yayınları.
- VASALOU, Asimina et al. (2008), Avatars in Social Media: Balancing Accuracy, Playfulness and Embodied Messages, *International Journal of Human-Computer Studies*, 66, pp. 801-811

İnternet Kaynakları

- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Facebook>, 25.07.2011.
- <http://yenisafak.com.tr/Roportaj/?t=26.07.2011&i=300682>, 20.07.2011.
- <http://bianet.org/biamag/ifade-ozgurlugu/127684-arap-devriminde-sosyal-medyanin-rolu>, 08.08.2011.
- <http://bianet.org/biamag/bianet/127597-devrimler-hala-sokaklarda-yapiliyor>, 07.08.2011.

